

Nr 574.

Av herr **Kyling m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 235, angående löneroglering för lärare vid statsunderstödda folkhögskolor och lantbruksundervisningsanstalter, m. m.

I proposition nr 235 har Kungl. Maj:t framlagt förslag angående löneroglering för lärare vid statsunderstödda folkhögskolor och lantbruksundervisningsanstalter, m. m. Propositionen har utarbetats på grundval av ett av 1941 års lärarlönesakkunniga avgivet betänkande (SOU 1949: 50). De sakkunnigas betänkande inrymmer bl. a. förslag till folkhögskolestadga (s. 111—126) och förslag till avlöningsreglemente för statsunderstödda folkhögskolor och lantbruksundervisningsanstalter (s. 239—258). För folkhögskolans del avviker emellertid propositionen i flera väsentliga avseenden från lärarlönesakkunnigas förslag, vilket — bortsett från statskontoret — i allt väsentligt godtagits av alla hörda myndigheter, även dem som närmast äga kännedom om folkhögskolans verksamhet och arbetsformer, nämligen skolöverstyrelsen och statens lönenämnd. Även svenska folkhögskolans lärarförening har i stort sett anslutit sig till sakkunnigeförslaget.

Folkhögskolan i våra dagar är med några få enstaka undantag en *internatskola*. Detta innebär, att folkhögskolans lärare utöver sin tjänstgöring under lektionstimmarna fullgöra arbetsuppgifter, som äga samband med skolans karaktär av internat. Denna tjänstgöring, olika utformad vid olika skolor, medför som regel ett betydande arbete för de flesta lärare. Eleverna bo i allmänhet i elevhem, och en lärare måste vara jourhavande för varje elevhem, vilket innebär att läraren under sin fritid måste ge eleverna tillfälle till besök och viss samvaro. Lärare och elever intaga vid nära nog alla folkhögskolor sina måltider gemensamt. Till folkhögskolans liv hör inte endast arbetet under lektionerna utan även i viss utsträckning elevernas fritidssysselsättningar, samkväm m. m. Till arbetet vid sidan av lektionstimmarna höra även de arbetsuppgifter, som sammanhånga med att folkhögskolan ofta framstår som ett bildningscentrum för sin bygd eller för den rörelse, till vilken skolan anknyter.

Vid folkhögskolan samlas *vuxen ungdom*. Elevernas medelålder är väsentligt högre än medelåldern i högsta ringen i gymnasierna. Medelåldern stiger för varje år, och vid en del skolor utgör den f. n. 24 år. Detta förhållande ställer givetvis särskilda krav på läraren vid undervisningen i åtskilliga ämnen, framför allt när det gäller samhällsämnen och livsåskådningsfrågor. Det krävs därför av läraren både omfattande kunskaper och mognat om-

döme. Enligt folkhögskolans tradition och med hänsyn till folkhögskolans uppgifter meddelas en del av undervisningen i form av föreläsningar. Förberedelser för föredrag kräva väsentligt längre tid än förberedelser för en lektion.

I det av lärarlönesakkunniga framlagda förslaget till lönereglering tages viss hänsyn till här angivna, för folkhögskolans verksamhet speciella förhållanden. I propositionen ha emellertid i förhållande till sakkunnigeförslaget vidtagits förändringar av sådan innebörd, att folkhögskolans särart icke kan anses ha blivit beaktad. Såvitt man icke önskar en ändring av hela folkhögskolans struktur, torde därför lärarlönesakkunnigas förslag vara bättre ägnat att läggas till grund för en lönereglering för folkhögskolans lärare än det i propositionen framlagda förslaget. I propositionen beröras icke de organisatoriska och pedagogiska konsekvenserna av förslagets genomförande. Frågan om hur den föreslagna utökade tjänstgöringen för folkhögskolans lärare skall kunna genomföras, samtidigt som lärarna skola fullgöra de särskilda arbetsuppgifterna vid internatet och i den bygd eller den rörelse, till vilken skolan har anknytning, utan att karaktären av undervisningen skall kvalitativt försämrats, har sålunda icke uppmärksammats. Vi vilja därför förorda, att lärarlönesakkunnigas förslag till lönereglering lägges till grund för riksdagens beslut i denna fråga. Därest vissa jämkningar anses erforderliga, böra dessa kunna vidtagas utan att sakkunnigeförslaget helt sönderbrytes.

Beträffande vissa speciella punkter i propositionen vilja vi framhålla följande:

Lärarlönesakkunniga föreslogo, att *ordinarie ämneslärare* skulle kunna anställas med tjänstgöring enbart under vinterkurs om 21—22 veckor och med en undervisningsskyldighet om 24—28 veckotimmar med skyldighet för läraren att mot timarvode tjänstgöra vid sommar-, fortsättnings- eller folkbildningskurs vid skolan. Löneklasslönen skulle reduceras icke i proportion till tjänstgöringens omfattning utan enligt en mera gynnsam regel, nämligen med ett belopp motsvarande timarvodet för det antal undervisningstimmar, som felades i full tjänstgöring. Även för ämneslärare anställda för både vinter- och sommarkurs skulle lönen vid mindre än full tjänstgöring reduceras på motsvarande sätt. För lärare anställd vid enbart vinterkurs om 22 veckor skulle lönen enligt detta nämnda beräkningssätt utgöra 77 procent av löneklasslönen. Lärarlönesakkunniga framhålla, att dessa lärare med mindre än full tjänstgöring, vilka förekomma i stort antal, måste beredas tillfredsställande löneförmåner, om ej rekryteringen skulle äventyras (propositionen s. 45). Härvid utgå de sakkunniga från att man f. n. och sannolikt under en lång följd av år icke kan påräkna att till folkhögskolorna knyta olika kurser av sådan omfattning att ämneslärarna i regel kunna få full tjänstgöring. Vid mindre, avsides belägna skolor torde full tjänstgöring icke

under några förhållanden kunna beredas annat än en eller annan ämneslärare. De sakkunniga ha även framhållit (propositionen s. 33), att under sommarkurserna i stor utsträckning meddelas undervisning i hushållsgöromål och slöjd, varför det då möter svårigheter att bereda rektorer och ämneslärare undervisning av samma omfattning som under vinterkurs. Om detta skulle krävas, skulle de i många fall bli nödsakade att undervisa i ämnen, i vilka de ej hade speciell utbildning.

I propositionen förordas emellertid i anslutning till ett av statskontoret framlagt förslag en annan uppläggning av hela lönefrågan för de ordinarie ämneslärarna. Sålunda föreslås att tjänstgöringsskyldigheten skall fastställas till visst antal undervisningstimmar för arbetsår, varvid timtalet skall ligga inom intervallen 840—980, med tjänstgöring högst 28 timmar i veckan och högst 42 veckor årligen. Nämnda timtal motsvarar tjänstgöring under 35 veckor med 24 respektive 28 timmar i veckan.

Om undervisningsskyldigheten för de ordinarie lärarna i enlighet med propositionens förslag fastställs till visst timtal för arbetsår, torde skolornas rörelsefrihet i fråga om undervisningens ordnande inskränkas, något som enligt propositionen (s. 16) icke är avsikten. Det skulle enligt vår mening icke vara lyckligt, om man inom folkhögskolan i så pass hög grad som propositionen synes förutsätta skulle betona de kvantitativa synpunkterna vid beräkningen av lärarnas arbetsersättning. Folkhögskolans arbetsformer med personlig samvaro mellan lärare och elever vid sidan av lektionerna skulle härigenom kunna hotas. Lärarlönesakkunnigas förslag, som innebär en beräkning av lärarnas tjänstgöring per kurs, ger större möjlighet att anpassa lärarnas arbete till folkhögskolans nuvarande arbetsformer än propositionens förslag, där beräkningen helt och hållet grundas på antalet fullgjorda lektionstimmar. Skolornas nuvarande möjlighet att på egen bekostnad nedsätta lektionstimmarna till 20 per vecka är ett uttryck för att man på grund av undervisningens karaktär icke får lägga för stor vikt vid en strikt timberäkning. Det är också att märka, att det i propositionen föreslagna beräkningssättet icke föreslås gälla för de icke-ordinarie ämneslärarna, och det tillämpas ej heller vid andra skolformer annat än om en tjänstgöring med visst antal timmar per vecka icke kan äga rum, t. ex. vid fortsättningsskolan.

I propositionen angives, att av lärare utan särskild ersättning skall kunna uttagas tjänstgöring upp till intervallens övre gräns, 980 undervisningstimmar.

Enligt vår mening kan det ej anses rimligt, att timarvode skulle utgå först sedan läraren tjänstgjort 980 timmar. En sådan princip skulle strida mot den, som tillämpas vid realskolor och högre kommunala skolor, där timarvode utgår för tjänstgöring utöver det timtal, som inom gällande intervall

anses som full tjänstgöring för den enskilde läraren med hänsyn till arten av hans arbetsuppgifter.

Det bör erinras om att i propositionen föreslås (s. 56), att angivet antal undervisningstimmar i så måtto är nettotimtal, att timmar, som kunna infalla under helgdagar, lov eller motsvarande ledighet, icke skola beaktas. Detta synes icke acceptabelt för folkhögskolans del. Skolans karaktär av internatskola innebär nämligen, att under helgdagar, lov eller motsvarande ledighet alltid en del elever finnas kvar vid skolan, varav följer, att vissa lärare även under sådan tid måste vara i tjänst.

I propositionen föreslås, att ordinarie ämneslärare övergångsvis skulle få anställas å tjänster med mindre än full tjänstgöring, varvid lönen skulle reduceras med 1 % för varje 10-tal timmar under 840. Denna reduktion är mindre förmånlig än den som de sakkunniga föreslagit. Har en lärare under vinterkurs om 22 veckor medeltjänstgöring om 26 timmar i veckan, blir hans sammanlagda timtal 572, men eftersom lov och helgdagar skola borträknas, torde timtalet endast uppgå till 550. Hans lön skulle alltså reduceras med $(1/10 \text{ av } 840 - 550 =)$ 29 %, d. v. s. 71 % av löneklasslönen skulle utgå. Enligt lärarlönesakkunnigas förslag skulle 77 % av lönen utgå. 6 % av lönen utgöra i detta löneläge 682 kronor av begynnelselönen i löneklass 26, ortsgrupp 2, och 806 kronor av slutlönen i löneklass 29. Den i propositionen föreslagna reduktionsregeln medför alltså, då man räknar med medeltjänstgöring, betydligt lägre lönebelopp än de sakkunnigas förslag. Dessutom har i propositionen ej angivits, huru timtalet å sådana tjänster skulle beräknas. Räknar man i stället med maximitjänstgöring (28 timmar i veckan), blir reduktionen lägre, men räknas med minimitjänstgöring (24 timmar i veckan), blir reduktionen större. Dessa oklarheter äro desto mera betänkliga, som de komma att beröra en mycket stor del av folkhögskolans nuvarande ordinarie ämneslärare. I propositionen saknas uträkningar, som skulle kunna göra det möjligt att jämföra nu utgående och föreslagna löner; ej heller framlägges förslag till statsbidragsbestämmelser. Med den utformning, som löneförslaget beträffande ordinarie ämneslärare erhållit, torde det bliva synnerligen vanskligt att utforma dessa bestämmelser på sådant sätt att de ej inskränka skolornas nuvarande frihet att ordna sin undervisning på ett för dem lämpligt sätt.

Det uttalas vidare i propositionen (s. 56), att det vore önskvärt att ordinarie ämneslärartjänster inrättades endast i den mån de kunde förenas med full tjänstgöring. Ett generellt krav härå torde, enligt propositionen, emellertid ej böra uppställas förrän organisatoriska förutsättningar föreligga för anställande av minst en ordinarie heltidstjänstgörande lärare vid varje folkhögskola.

Om denna princip godtages, måste man enligt vår mening räkna med att vid ett stort antal folkhögskolor endast en ordinarie ämneslärare kan anstäl-

las, medan i övrigt endast extra ordinarie eller extra ämneslärare kunna anlitas. En sådan lösning vore i hög grad olycklig för folkhögskolans fortsatta verksamhet. Den ordinarie läraren skulle då ofta få anlitas i ämnen, i vilka han ej har speciell utbildning, varav givetvis följer en kvalitativ försämring av undervisningen. Proportionen mellan antalet ordinarie och icke-ordinarie ämneslärartjänster skulle bli oförmånligare än vid andra skolformer och försvåra rekryteringen.

Lärlönesakkunniga föreslago en betydande löneförbättring för de *icke-ordinarie ämneslärarna*. Denna är nödvändig, om folkhögskolan skall kunna rekryteras med kompetenta och lämpliga lärarkrafter. Då dessa lärare endast skola kunna anställas under vinterkurs och de ofta torde få ringa tjänstgöring under andra kurser vid folkhögskolorna, måste deras löneförhöjningar under vinterkurs bliva sådana, att folkhögskolans behov av icke-ordinarie lärare tillgodoses. Vad de sakkunniga i detta hänseende föreslagit synes oss tillfredsställande. Det är att märka, att de icke-ordinarie ämneslärarnas tjänstgöring är mera krävande än vid andra skolformer, då folkhögskolorna, som tidigare framhållits, äro förenade med internat. Läsårsdaglönen bör därför beräknas efter ett läsår om 238 dagar. Vidare böra av skolöverstyrelsen kompetensförklarade lärare efter två års tjänstgöring uppflyttas i lönegrad Ce 24. Såsom de sakkunniga framhållit (propositionen s. 42) få de extra ordinarie ämneslärarna på grund av de korta kurstiderna vidkännas en betydande reduktion av löneklasslönen. Med hänsyn härtill är det befogat, att de tidigare än lärare vid andra skolformer uppflyttas i lönegrad Ce 24. Ett förslag, som innebär en försämring av de icke-ordinarie lärarnas löneställning, vilka skola garantera folkhögskolans framtid, måste anses som en allvarlig fara. Den förbättrade lärarekryteringen, som väntats följa av löneregleringen, kan säkerligen icke beräknas komma till stånd, om lärarna skulle tjänstgöra i en betydligt lägre lönegrad än Ce 24 under 4 år. Det är nämligen nödvändigt vid bedömandet av dessa förhållanden att icke endast taga hänsyn till lönegraden utan även till att den årliga lönesumman genom tjänstgöringens mindre omfattning oftast blir i hög grad reducerad.

Även i fråga om *övningslärarna* gäller vad som tidigare anförts beträffande internattjänstgöring samt elevernas högre ålder. Förekomsten av övningslärartjänster vid folkhögskolan spelar stor roll icke blott med hänsyn till undervisningen i övningsämnen utan även därför att dessa lärare ha speciella förutsättningar att göra insatser i internatet. Det synes därför angeläget att övningslärarna bindas fastare vid folkhögskolan än vad som föreslås i propositionen, enligt vilken ordinarie halvtidstjänst för övningslärare icke skall kunna inrättas, varför endast få övningslärare skulle kunna erhålla ordinarie tjänst. Vidare skulle enligt propositionen de extra ordinarie övningslärarna erhålla lägre lönegradsplaceringar än dem som lärlönesakkunniga föreslagit. Propositionens förslag torde icke kunna undgå att

menligt inverka på rekryteringen av övningslärare till folkhögskolan. Med hänsyn härtill torde vad lärarlönesakkunniga föreslaget beträffande övningslärarna böra läggas till grund för löneregleringen för denna lärargrupp, detta så mycket mer som övningslärarnas löner hitintills utgått enligt ett ännu äldre system än övriga lärares.

Vi vilja slutligen konstatera, att Kungl. Maj:ts förslag icke klart utsäger att folkhögskolans lärare tillförsäkras vissa sociala förmåner som det statliga lönesystemet innebär för andra tjänstemän. Ett genomförande av förslaget skulle vid oförändrad organisation betyda en försämring i lönehänsyn för omkring halva antalet ordinarie ämneslärartjänster, för de icke-ordinarie ämneslärarna under de tre första anställningsåren samt för icke-ordinarie lärare i kvinnlig slöjd.

Med anledning härav vilja vi förorda,

att riksdagen för sin del ville besluta, att en lönereglering för folkhögskolans lärarpersonal genomföres i huvudsaklig överensstämmelse med det av 1941 års lärarlönesakkunniga framlagda förslaget.

Stockholm den 24 april 1950.

Folke Kyling.

*O. Malmberg,
Skövde.*

Sam. B. Norup.

*Anders Pettersson,
Dahl.*

Carl Hoppe.

Wald. Svensson.

Olof Hammar.

Frans Severin.

Alarik Hagård.

T. G. v. Seth.

*Eric Nilsson
i Svalöv.*